

La prestació personal

(ALDC, VII, 1634. La prestació personal)

La *prestació personal* és –era– el “servei personal exigit per la llei als veïns d’un poble per a obres d’utilitat pública”, “treball col·lectiu i gratuït que es fa per contribuir a les obres del comú” (DCVB). Els lexemes més comuns giren entorn de *prestació*, *sofra*, *jornal*, *comú*, *tanda*, *jova*, *vecinal* i afins.

Prestació personal (< PRAESTATIONEM) té equivalents en altres llengües, com el fr. *prestation personnelle*, it. *prestazione personale* i cast. *prestación personal*, amb les var. i contextos *fer prestació* 6 o *anar de presta*[θ]ió 139 (o, simplement, *prestació* 7, 11, 12, 15, 19, 26), *fer les prestacions* 4 (o, simplement, *prestacions* 10, 14 o *prestaci*[‘us] 8, 13), *jornals de prestació* 18, 20, 23, 24, 29, 92, *jornades de prestació* 9, *prestació voluntària* 42, 161; *prest personal* 27, amb el deverbial de *prestar* (< PRAESTARE), *aportació personal* 171 (< APPORTATIONEM).

Jova és reminiscència d’un costum medieval: “Obligació feudal imposada a un pagès, de llaurar la terra del senyor durant un dia amb un parell de mules o de bous” (Aguiló, DCVB, s. xi); el mot deriva de IUGA, pl. de IUGUM ‘jou’, o bé simplement *f. de jou*, i, per metonímia, ha passat de ‘instrument’ a ‘operació’ i ‘impost laboral’; forma part de lexies com *a jova*, *fer jova* 109, 113, 114, *anar (a) jova* 53, 113, 116, 117, *tom de jova* 64, que es pot interpretar com a **ton de jova* (< *torn de jova* < TORNU ‘volta’, potser amb atracció de *tomb*, deverbial de *tombar*), i *fer una jovada* 105, format amb el suf. -ada (< -ATA), amb caràcter intensiu. Paral·lel a *jova* és *fer una junta* 26 (< IUNCTA, part. de IUNGERE ‘junyir’), ‘treballar amb dos animals’. També té relació amb aquest costum antic el fr. *corvée* ‘treball imposat a l’època medieval’ i després ‘feina pesada, difícil’, procedent del llat. (OPERA) CORROGATA ‘treball compartit’ (Dauzat et al., 1964) i que ha deixat, en ross., els manlleus adaptats fonèticament *corbeia* 1, *corbella* 3 i morfològicament *corbada* 3.

‘Treballar per a la comunitat, per al poble’ coneix una certa productivitat, *a*) centrada en el mot *comú* ‘municipi, conjunt de veïns; impost’ (< COMMUNEM): *fer comú* 98 (*fer cumó* 95), *anar a comú* 119, 173, *acudir a comú* 99, *a comú (a cumó* 104, per metàtesi), *al comú* 67, 115, *pel comú* 65, *treballar pel comú* 52, 124, *treball de comú* 57, *fer comuns de poble* 86; *fer la comuna* 174; o *b*) centrada en el mot *poble* (< PŌPULUS) o *vila* (< VĪLLA): *treballar pel poble* 66, *a tom de poble* 123, *a tom de vila* 133 (< *a torn de*, cf. *tom de jova*), *obra de vila* 69, 121, 150, *per obra* 68, *de braços del pòpulo* 85 (< it. *popolo*, probablement a través del logudorès i campidanès *pòpulu*); per a *vila*, veg. infra.

La finalitat de la prestació es reflecteix en el sema ‘reparar camins interurbans’ (“treball obligatori d’adobar camins”, *Tresor*, s. v. *prestació*): *adobar camí* 32 (*adobar* < germ. *DUBBAN ‘copejar’; de ‘armar cavaller amb un cop d’espasa a l’espatlla’ → ‘arreglar les armes’ → ‘arranjar, arreglar’); *repassar camins* 45; *anar (a) prior camí* 30 (*prior* < *apariar* < *APPARIARE ‘aparionar, arranjar’, der. de PAR); *fer es torn des camí* 77; el cast. *vecinal*, que haurà arribat a través de l’arag. (cf. ALEANR, IX, mapa 1221), és l’origen de *ve*[θ]inal 108, *fer ve*[θ]inal 100, *vecinal*, *fer vecinal* 87, *anar (a) vecinal* 102, *fer els camins vecinals* 10; amb assimilació vocàlica, *vicinal* 94, *fer vicinal* 93, *anar (a) vicinal* 93, *acudir a vicinal* 99, *camins vicinals* 13, *fer camins vicinals* 2, i, amb adaptació cat., *anar al veïnal* 122, *anar de veïnal* 139 (Escrig, 1851). Una semblant motivació deu ser present en *terrelló* ‘treballador de la terra’, definit al DG_I, 1932 com a “jornaler de la terra, obrer ocupat a tragar terra”, i al Labèrnia, 1839 com a “adobador de camins”, que col·laborava en l’arranjament dels camins: *anar (a) terrelló* 60, *anar (a) fer terrelló* 19, *treballar a terrelló* 17; *fer terrelló* 63 conté un suf. intrús que feia dubtar a Coromines de l’acollida que li havia donat Amades (DECat). L’objectiu inicial de ‘anar a tallar arbres al bosc per a fer-ne feixos’ explicaria *feixina* ‘feix de llenya prima’ 75 (< *feix* < FASCEM + suf.

-ina), *fer feixina* 82, *fer sa feixina* 81. La idea de ‘construcció’ es troba en *sa fàbrica* 82 ([ARS] FABRICA ‘art del menestral’ → ‘construcció’), *fàbriga* 76, *sa fàbriga* 78, amb sonorització de la [k] intervocàlica (cf. *farga*).

La durada de la col·laboració popular s’expressa a través de *jornal*, der. de *jorn* (< DIŪRNU ‘temps diürn’ més el suf. -al) ‘tros de terra que hom pot llaurar en un dia’ → ‘feina que es fa en un dia’, completat eventualment amb un determinant: *posar jornals* 40, *fer jornals* 40, *jornal personal* 80, *jornal forçós* 165, *jornal graciós* 125, *jornal(s) de prestació* 18, 20, 23, 24, 29, 92, *jornal de vila*, *anar (a) jornal de vila* 149; *xornaler* 166 (semblantment, *peonada*, *fer peonada* 37, *anar de peonada* ‘treball de peó [< PEDŌNEM] d’un dia’ 162; cf. murcià *peonà de villa*, ALeCMan, mapa 696); *tornajornals* 25, *a tornajornal* 14, 55 podrien ser alteració de *torn de jornal(s)*; *fer dieta* 182 conté un nucli procedent de DIAETA ‘règim restrictiu alimentari’ però que, homonimitzat amb *dia*, ha passat aquí a designar ‘treball d’un dia’. Aquest sema de ‘torn, fer quelcom quan toca’ ha inspirat *a*) les locucions amb *tanda*, que el DECat entronca amb l’ar. TANẒIM ‘ordenació’, però que Corriente rebutja proposant un altre ètim ar., ẒAMDAH ‘acció d’embenar o colpejar el cap un cop’ i que té l’avantatge de l’accentuació plana i de l’andalusí *dómeda/dómida* ‘capa, tanda’: *a tanda*, *anar a tanda* 175, (*anar*) *a tanda de vila* 181, 183, *a tanda de veïns* 187, *anar de tanda* 166, *jornals de tanda* 176; o *b*) les locucions amb *torn*: *a turno* 156, *anar de turno* 138 (< cast.), *fer es torn des camí* 77, *a torna* 157; *tom de jova* 64, potser de *torn de jova*, com (*a*) *tornajornal(s)* 14, 25, 55.

El caràcter d’aportació gratuïta als treballs del municipi justifica *treballar per res* 33, *treballar de franc* 33, 38, *debaes* (pron. *debaes*) 179, 182, 185, *de gratis* 97, *treballar per pagar* 56; *treball de voluntaris* 16, *a voluntat* 118; *faena de perxa* 177 (*faena* < llat. vg. FACENDA < llat. cl. FĀCĒNDA ‘el que s’ha de fer’; *perxa* < PERTĪCA, “derecho, residuo de alguna cosa”, Escrig, 1851).

El concepte de ‘treball’, especialment amb el sentit de ‘esforç’, és present en *trebai* 36, deverbial de *trebaier* (< llat. vg. *TRIPALIARE ‘torturar’, der. de *TRĪPALĪUM ‘instrument de tortura’); *fatiga* 167, deverbial de *fatigar* (< FATĪGARE ‘cansar’, recollit com a ‘prestació personal’ pel DCVB a Ulldacona, Campos, Eivissa); *servei* 44 (< *servezi* < SERVĪTĪUM) (recordem que el mot deriva de *servir* < SERVIRE ‘ser esclau’ i que, en el règim feudal, significava “dependència d’un vassall respecte al seu senyor i a les obligacions que se’n deriven” DIEC); *sofra* (var. [θ]ofra 132, 134, *anar de* [θ]ofra 138, 139) prové de l’ar. andalusí ASSÚXRA, var. del cl. *SAXR ‘treball penós’ (Corriente), origen també del cast. *azofra* i de l’arag. [θ]ofra (cf. ALEANR, IX, mapa 1221).

Encara cal afegir altres denominacions: *a bagatge* 147, *parobrero* 164 (< cast.), *fer manobres* 88 (*una manobra* 96), *impost* 190, *contrata* 166; al·ludeixen al caràcter col·lectiu del treball *a dena* 160 (< *a desena*, grup de deu treballadors), *a manades* 158 (der. de *mà* < MANU, o atracció de *menar* < MĪNARE), o a la seva durada temporal *passa de vila* 120 (o *passa* 120) (deverbial de *passar*). El concepte aquí analitzat presenta un alt nombre de variants fonètiques, sintàctiques i lèxiques (119 significants), bé que avui ja és obsolet: en fr. es va suprimir arran de la Revolució Francesa (s. XVIII), però quedaven reminiscències del nom entre els nostres informants provectes de mitjan segle XX. *Prestació personal*, amb el suport del fr. i el cast., coneix una isoglossa remarcable en cat. central, eixamplada cap al ross., i, amb caràcter puntual, en bal. i val., on *tanda* i *jornal de vila* (que puja dins el cat. nord-occ. mer.) caracteritzen aquest dialecte; *fer jova*, d’antiquíssimes arrels feudals, ocupa una notable àrea del nord-occ. que comparteix amb *a comú* i amb la continuïtat d’àrea arag. *vecinal*.

Jova és l’únic mot normatiu, des del DG_I, 1932 (*prestació* no hi té caràcter específic).